

Безпалько Ольга Володимирівна,
директор Інституту психології і
соціальної педагогіки Київського
університету імені Бориса
Грінченка, доктор педагогічних
наук, професор

ДИТЯЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У статті схарактеризовані особливості, функції та види дитячих громадських організацій як суб'єктів соціального виховання.

Ключові слова: дитячі громадські організації, соціальне виховання, функції, форми дитячих організацій.

Соціальне виховання дітей є однією з важливих складників суспільного життя. Насамперед, воно спрямоване на досягнення таких цілей: забезпечення у державі сприятливих умов для соціалізації підростаючого покоління та саморозвитку людини як особистості та суб'єкта діяльності. У працях відомих українських (І. Зверевої, А. Рижанової, С. Харченка, Н. Чернухи) та російських (А. Мудрика, М. Плоткіна, М. Шакурової) науковців у галузі соціальної педагогіки наголошується на важливій ролі дитячих громадських організацій у соціальному вихованні школярів. Разом з цим науковці зазначають, що однією з особливостей соціального виховання в сучасних умовах є формування нових відносин між школою, як провідним інститутом соціального виховання, та дитячими організаціями. Останні набули за останнє десятиріччя значної самостійності та автономності як у плані територіального розташування, так і у виборі змісту діяльності, форм та методів роботи з дітьми. Якщо за радянських часів дитяча організація була обов'язковим атрибутом школи, то на сучасному

етапі суспільного розвитку ситуація змінилася. Тому виникає низка протиріч, оскільки розмаїття дитячих організацій не дає змоги школі як інституту соціального виховання забезпечити функціонування різних дитячих організацій під своїм дахом без складнощів для навчального процесу, з іншого боку, внутрішнє життя сучасних загальноосвітніх закладів, зокрема виховний процес, дещо змінилися (і не завжди на краще) за відсутності дитячих громадських організацій.

Мета статті – охарактеризувати дитячі громадські організації як суб'єкти соціального виховання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Насамперед зауважимо, що ми розглядаємо дитячу громадську організацію як добровільне, закріплене формальним членством об'єднання дітей і підлітків, яке побудоване на принципах самодіяльності й організаційної самостійності, має своїм завданням сприяти природному прагненню дітей до самореалізації і самоорганізації на основі здійснення багатопланової діяльності, яка спрямована на задоволення різноманітних інтересів членів організації, захист їхніх прав і потреб, а також соціальне становлення підростаючого покоління.

На нашу думку, необхідно визначити сутнісні особливості дитячих громадських організацій. Базуючись на дослідженнях Л. Алієвої, А. Волохова, Б. Купріянова, Р. Литвак [1–4] ми вважаємо за доцільне розглядати особливості дитячих організацій у чотирьох площинах: *віковій, соціально-педагогічній, суспільній та організаційній.*

Вікова особливість дитячої громадської організації зумовлюється приналежністю її членів до одного покоління, для якого характерні спільні атрибути буденного (загальні орієнтації, очікування, настрої, субкультурні тенденції тощо). Оскільки членами організації є діти, то саме врахування дитячого світосприйняття має бути покладено в основу діяльності організації.

Соціально-педагогічне призначення дитячої організації можна сформулювати, перефразувавши слова відомого російського психолога Д.

Фельдштейна. На його думку, вони покликані послабити протиріччя між соціальним розвитком дітей та обмеженими можливостями їх соціального функціонування. Разом з тим, розглядаючи дитячу організацію як чинник соціального виховання, А. Мудрик наголошує, що вона насамперед є реалізацією соціально-педагогічного проекту, оскільки «не виникає стихійно, а є продуктом спеціально організованої роботи дорослих з дітьми щодо оформлення корпоративної культури дитячої організації в педагогічно доцільному напрямку» [5].

Соціально-педагогічне призначення дитячої громадської організації можна також розглядати як сукупність складників її діяльності, спрямованих на:

- самоорганізацію добровільної спільної взаємодії з іншими (реалізація напрямку «Я – діяльність»);
- перетворення навколишньої дійсності, вирішення різних актуальних проблем (реалізація напрямку «Я – навколишня дійсність»);
- рефлексія та самовдосконалення в ситуації публічного представлення результатів (реалізація напрямку «Я – очима інших»);
- засвоєння у соціальній взаємодії суспільно важливих цінностей (реалізація напрямку «Я – Я»).

Саме це і дає підстави стверджувати, що дитяча громадська організація є інваріантом соціального виховання підростаючого покоління. Разом з тим дитяча організація має і суспільне значення. У низці міжнародних документів, зокрема в Конвенції ООН про права дитини, Європейській хартії про участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні, резолюції міжурядової конференції «Зробимо Європу та центральну Азію регіоном, придатним для життя дитини» (13–15 травня 2004 р., Сараєво) значна увага приділена створенню умов для реалізації права дітей на свободу асоціацій та мирних зборів, розвитку структур, що сприяють участі дітей у всіх сферах суспільної діяльності, які торкаються їх життя.

Сьогодні в Україні згідно з концептуальними положеннями базових міжнародних документів створюються та розвиваються дитячі та молодіжні громадські організації, які розглядаються як ефективний фактор соціалізації особистості, своєрідний інститут громадянського суспільства. За роки незалежності в Україні створено та активно функціонують сотні дитячих громадських об'єднань. Своєрідним каталізатором цього процесу стало прийняття у 1998 р. Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», у якому визначено, що вони мають здійснювати діяльність, спрямовану на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей дітей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, сприяти соціальному становленню дітей як повноправних членів суспільства.

Оскільки кожна громадська організація має свої статутні документи, у яких задекларовані мета, напрями та зміст діяльності організації, ми, використовуючи метод співставлення програмних документів всеукраїнських, регіональних та місцевих дитячих організацій, провели контент-аналіз їх змісту. Це дало нам змогу виокремити напрями діяльності дитячих громадських організацій, які вони реалізують в умовах місцевих громад:

- залучення дітей до суспільно корисних справ;
- формування активної життєвої позиції особистості;
- виховання гуманної особистості, свідомого громадянина України;
- збереження та примноження природного довкілля, історико-культурної спадщини;
- забезпечення гармонії фізичного, духовного та інтелектуального розвитку підростаючого покоління;
- захист прав і свобод дітей, створення умов для їх самореалізації;
- організація змістовного дозвілля, формування здорового способу життя дітей;
- профілактика негативних явищ у дитячому середовищі.

Наведений перелік є не чим іншим як завданнями соціального виховання підростаючого покоління у сучасних соціокультурних умовах.

В організаційному плані дитячі організації мають домінуючі ознаки соціальної організації. Серед них можна виокремити наявність спеціально створених керівних органів, символіки, цінностей, традицій тощо. Варто зазначити, що дитяча організація розвивається як кожна соціальна система і проходить низку стадій у своєму розвитку (здуму, створення, розвитку, піднесення, замирання, згасання). Цикл життєдіяльності дитячої організації залежить ще і від зміни поколінь її учасників, які в якості активних суб'єктів перебувають орієнтовно від двох до п'яти років. Тому керівникам та лідерам організації необхідно займатися організаційним прогнозуванням задля забезпечення життєдіяльності організації.

Характеризуючи дитячу громадську організацію необхідно визначити її соціально-педагогічні функції як суб'єкта соціального виховання у загальноосвітньому навчальному закладі. Ми поділяємо думку А. Волохова, Б. Купріянова, про те, що такими функціями може бути аксіологічна, орієнтаційна та операційна.

Аксіологічна функція полягає у забезпеченні в дитячій організації умов для розуміння дитиною суб'єктивної значущості її переконань, поглядів, самореалізації у соціальній групі; формуванні у підлітків креативності, активної громадянської позиції щодо навколишньої дійсності, цінності іншого як рівноправного партнера.

Орієнтаційна функція дає можливість члену організації сформувати уявлення про себе як суб'єкта перетворення дійсності та саморозвитку, визначити свої організаторські та комунікативні здібності, наявний лідерський потенціал.

Операційна функція дитячої громадської організації спрямована на засвоєння та інтеріоризацію соціальних установок на суб'єктну позицію дитини, формування її відповідальної поведінки, опанування корпоративної

культури та вмінь організації спільної діяльності у поєднанні з можливими варіантами самодіяльності як способу самовираження особистості.

Однією з особливостей дитячих організацій є налагодження взаємозв'язків у системі «діти – дорослі», оскільки дитяча громадська організація – це самодіяльне об'єднання дітей та дорослих, створене для спільної діяльності щодо забезпечення інтересів тих, хто об'єдналися, на основі уставу та рівноправного членства. Тому постає питання про розуміння ролі дитячої організації дорослими: як самодіяльного об'єднання дітей чи як організації для виховання дітей. Ризик останньої позиції є найбільшим саме в загальноосвітніх закладах, у яких функціонування дитячої організації переважно розглядається як складник виховного процесу в закладі. Педагогічна діяльність дорослих має бути спрямована на забезпечення роботи організації, фасилітацію, стимулювання та підтримку дитячих ініціатив, створення умов для самовираження особистості. Якщо ж основною метою діяльності в організації дорослі вважають цілеспрямований виховний вплив на дітей, це неминуче призведе до конфліктів. Варто наголосити, що досить часто правовий статус дорослого в дитячій організації може бути вищим, чим у підлітків, оскільки це зумовлюється не віком, а соціальним статусом дорослого, який має більше можливостей для вирішення певних правових та організаційних питань щодо діяльності організації.

Розглядаючи питання щодо дитячих організацій у загальноосвітніх закладах, не можна залишити поза увагою їх класифікацію. На сьогодні ця проблема не стала предметом ґрунтовного наукового дослідження. Пропонована нами класифікація базується на вивченні розмаїття дитячих організацій, які представлені у статтях науковців, на сторінках періодичних видань, в Інтернеті; на емпіричному аналізі діяльності дитячих громадських організацій у загальноосвітніх закладах м. Києва та Київської області. Серед найбільш поширених *форм дитячих організацій* можна виокремити:

- об'єднання за інтересами (хобі);

- об'єднання волонтерського типу;
- об'єднання соціально-виховного типу;
- субкультурні об'єднання;
- об'єднання гендерного типу;
- об'єднання змішаного типу.

Участь дітей у діяльності одного з вище перелічених об'єднань дає їм можливість розвивати свої комунікативні, організаторські та лідерські якості; реалізувати особистісний та творчий потенціал; відчувати причетність до громадських та державних справ; вчитися толерантності; розширювати кругозір, своє інформаційне поле; самовдосконалюватися та самореалізуватися в різних видах діяльності; набути досвіду волонтерської роботи; реалізувати власні ініціативи; знайти своє місце в громадському житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алиева Л.* Детское общественное объединение как пространство развития субъективности ребенка / Л. Алиева // Воспитательная работа в школе. – 2003. – № 5. – С. 20–26.
2. *Волохов А.* Вариативно-программный подход в деятельности детских общественных объединений / А. Волохов, И. Фришман // Воспитание школьников. – 2003. – № 3. – С. 56–64.
3. *Куприянов Б. В.* Детские общественные организации: инвариант и вариативность / Б. В. Куприянов // Народное образование. – 2007. – № 7. – С. 207–214.
4. *Литвак Р. А.* Педагогические основы деятельности детских общественных объединений в современных условиях : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.06 «Теория и методика управления образованием» / Р. А. Литвак. – Екатеринбург, 1997. – 45 с.

5. *Мудрик А. В.* Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, 1999. – 184 с.
6. *Плоткин М. М.* Социальное воспитание школьников : монография / М. М. Плоткин. – М. : Изд-во Института педагогики социальной работы, 2003. – 200 с.
7. *Рижанова А. О.* Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Рижанова А. О. – Луганськ, 2005. – 44 с.
8. *Трапер А.* Дню защиты детей от взрослой заорганизованности посвящается : [о дет. орг.] / А. Трапер, М. Эпштейн // Дополнительное образование. – 2002. – № 9. – С. 49–56.
9. *Трапер А.* Какая организация нужна детям? / А. Трапер, М. Эпштейн // Домашнее воспитание. – 2002. – № 6. – С. 2–5.
10. *Чернуха Н. М.* Формування громадянськості учнівської молоді: інтеграція виховних соціальних впливів суспільства : монографія / Н. М. Чернуха. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 360 с.
11. *Шакурова М. В.* Социальное воспитание в школе : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Шакурова ; под ред. А. В. Мудрика. – М. : Академия, 2004. – 272 с.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

13.00.05 – Соціальна педагогіка

Безпалько О. В.

Дитячі громадські організації в системі соціального виховання.

Кількість бібліографічних посилань – 11.

Безпалько О. В.

Детские общественные организации в системе социального воспитания

В статье охарактеризованы особенности, функции и виды детских общественных организаций как субъекты социального воспитания.

Ключевые слова: детские общественные организации, социальное воспитание, функции, формы детских организаций.

Bezpalko O. V.

Children's organizations in the social education

In the article features, functions and types of public organizations of children's are described as subjects of social education.

Key words: social education, public organizations of children, functional, forms of children public organizations.